

Ellentétek és hasonlóságok

Az alábbi cikk két hangversenyről szól, a két esemény két egymást követő napon zajlott, mindkettő helyszínül a Zeneakadémia szolgált. A koronavírus-járvány miatti előírásoknak megfelelően mindkét produkciót online közvetítésben láthatta-hallhatta a közönség. Az ok, amiért a két koncertet érdemes összefüggésbe hozni egymással: mindkettő arra kínál lehetőséget, hogy jelenségeket állítsunk párhuzamba, ellentéteket és hasonlóságokat megfigyelve.

Ritkán fordul elő, hogy egy koncerten a szimfonikus együttest csak a fúvósai képviseljék: ez történt a *Concerto Budapest Adventi szerenád* című műsorában. Maga a cím tartalmaz némi ellentmondást, hiszen a szerenád *plein air* műfaj: szabadban, ablak alatt szoktak szerenádot adni, s ehhez kellemes idő kell, ezért aztán az ilyen tevékenységhez a karácsony előtti hetek helyett inkább a nyár képzetét társítjuk. Az ellentmondásnál azonban fontosabb, hogy a műsorban két remekmű kapott helyet, közülük az egyik, Mozart 361-es Köchel-jegyzékszámú *B-dúr szerenádja*, a *Gran Partita* (1781/82) viszonylag ritkán, a másik, Dvořák op. 44-es *d-moll szerenádja* (1878) még ritkábban szólal meg, s így együtt a két mű, mely egymástól éppen egy évszázadnyi távolságban keletkezett, egyszerre informatív és hézagpótló képet kínált egy műfaj történetének két jelentős pillanatáról.

Dvořák szerenádja olyan pályaszakaszban keletkezett, amikor a harminchét éves zeneszerző éppen

kezdt túljutni a szegénység és ismeretlenség évein: első igazi sikerének korszaka ez. Az osztrák zeneszerzői pályázaton felfigyelték rá, Brahms is zsűritag volt, innen származik a nyolc évvel idősebb német pályatárs pártfogó szeretete. Joggal feltételezhetjük, hogy a *d-moll szerenád* komponálásában Brahms két fiatalkori szerenádjának példája is ösztönző szerepet játszhatott – igaz, a Brahms-művek nem fúvós együttesre íródtak. Dvořák szerenádjának három fontos tulajdonsága van: 1. a kedvelt *Szláv táncok* keletkezése előtt nem sokkal íródott mű szlávos ízelet-karaktereket is felmutat (a 2. tételben a népszerű cseh tánc, a *furiant* ritmikája is megjelenik); 2. népies-rusztikus temperamentumú részletek is felbukkannak a műben, ilyen például a finálé; 3. az opus számos vonásában régies – hogy mást ne mondjunk, egy 1878-ban keletkezett darabban feltétlenül ezt a benyomást kelti, ha a 2. tétel menüett. Népies-nemzeties-rusztikus-múltidéző mű tehát a *d-moll szerenád*, amelyet két oboa, két klarinét, két fagott, egy kontrafagott, három kürt, egy cselló és egy bőgő ad elő.

Mozart művében is van ellentmondás, ez a darab azonban nem saját korából kívánczik vissza egy régebbibe, inkább magát a műfajt értelmezi át némiképp. Hogy a héttételes darab (igaz, nem Mozarttól) a *Gran Partita* ragadványnevet kapta, azt jelzi, hogy nagyobb szabású a szokottnál, bár a szerenádműfajban amúgy sem ritkák a terjedelmesebb alkotások. A gran-

diozítás azonban ezúttal talán nem is annyira a tételszámra és az időtartamra értendő – bár ezek sem lebecsülendők –, mint inkább a jelentőségre. Mozart hú marad a fúvós művek iratlan törvényeihez: könnyed, egyszerű nyersanyagot választ, következetesen ilyen dallamokból építkezik, ám a feldolgozásmód mélysége és a kifejezőmód árnyaltsága, költőisége átemeli a kompozíciót egy másik szférába, olykor már-már filozofikusan komoly pillanatokot teremtve meg. Ekképp a zeneszerző „túljár a műfaj eszén”: komolyabbat, magasabb rendűt, átszellemültebbet hoz létre, mint amit a szerenád konvenciói megengednének. Ezt a darabot tizenhárom hangszer szólaltatja meg: két oboa, két klarinét, két basszetrürt, két fagott, négy kürt és egy nagybőgő.

Mindkét mű előadását a legnagyobb igényesség és a művészek teljes odaadása jellemezte. Az est karmestere, *Kovács János* a legapróbb részletekre is kiterjedő figyelemmel és azonosulással vezényelte a kompozíciókat: azzal az abszolút felkészültséggel és szakmaisággal, amely muzsikálását mindig jellemzi. Az általa irányított előadásokban soha nem fedezhető fel a dirigens szubjektumának előtérbe tolokodása: a produkció a műről szól, azt mutatja fel, a zeneszerző világát idézve. Ugyanakkor mégsem állíthatjuk, hogy Kovács János „személytelenül vezényelne”, csupán azt, hogy művészi alázata magától értődő természetességgel engedi előre a zenét. És persze az előadókat: Kovács tiszteli a muzikusokat, akikkel együtt dolgozik, tudja, hogy bár ő adja az instrukciókat, az ő kezükben van a hangszer, ők szólaltatják meg a hangokat. A Concerto Budapest muzikusainak játékán egyszerre volt érezhető a ju-

talomjáték öröme és felszabadultsága, a kamarazenei egymásra figyelés és a legnagyobb igényesség, amely minden hangnak megadja, ami jár. A legvonzóbb szellemiségű, ihletett előadások voltak ezek, melyekben feltárlt a két mű lényege.

Egy nappal a Concerto Budapest után a *Budapesti Fesztiválzenekar* adott hangversenyt, szintén a Zeneakadémia nagytermében – ez az esemény azonban délután zajlott. A koronavírus-járvány ideje alatt a legtöbb külföldi művész kénytelen lemondani magyarországi fellépését, ezért ajándéknak számított, hogy ez alkalommal az eredetileg meghívott karmester, *Jukka-Pekka Saraste* lépett a pulpitusra. A koncert szólistája *Baráti Kristóf* volt, a műsoron két kompozíció szerepelt, melyeknek látszatra semmi közük egymáshoz, holott társításuk nagyon is frappáns.

Erich Wolfgang Korngold 1945-ben komponálta *D-dúr hegedűversenyét* (op. 35), Dmitrij Sosztakovics 1943-ban alkotta meg *8. szimfóniáját* (op. 65). Két olyan mű került tehát ezúttal egymás mellé, amely a második világháború időszakának szülötte, s a két kompozíció hallgatásakor nem csak azon gondolkodhattunk el, mennyire másféle stílusban komponál a posztromantikus dallam- és harmóniavilágot mérsékelt modernizmussal kombináló Korngold, mint a 20. századi új zene hangzását mahleri hatásokon átszűrő Sosztakovics. De azon is, milyen más a két darabból sugárzó életszemlélet és hangulatvilág. A náciizmus elől a harmincas években Amerikába menekülő s ott példátlanul sikeres filmzeneszerzővé átvedlő Korngold a túlcordulón életörömmel *Hegedűversenyben* arra törekszik, hogy az Oscar-díjakat termő filmzenék után

visszahódítsa önmaga számára a koncertműfajok egyik legegészségesebbikát, ám a darabban (miért ne dolgozzunk gazdaságosan?) számos korábbi, sikeres filmzenéjének részleteit is felhasználja. Sosztakovics súlyos és terjedelmes, drámai és sötét, sűrű eseményritmusú és éles disszonanciákkal dolgozó *8. szimfóniája* azonban mindenestől a háborús traumák hordozója és feldolgozója. Bizony, ez két nagyon különböző zenei világ – mint ahogyan nagyon különbözött egymástól a két valóságos világ is, amely e zenei világokat ihlette.

Baráti Kristófnak megbecsült repertoárdarabja Korngold *Hegedűversenye*, néhány éve nagyszerű lemezfelvételt is készített a műből, aligha csodálható hát, ha olyan otthonosan mozog a kompozíció technikai követelményei, színei, ritmusai, karakterei között, mint amikor valaki a saját nappalijában jár-ke. Tökéletesen természetes, ugyanakkor megragadó, szuggesztív, a mű széphangzását, érzelmi-érzéki telítettségét, varázsát közvetítő előadásban hallottuk tőle a darabot. Keze alatt gazdagon zengett a Chicagói Stradivari Társaság által rendelkezésére bocsátott mesterhangszer, a Lady Harmsworth, ha kellett, karcsún énekelve, máskor telt tónussal. A szélesen kibomló dallamok ugyanúgy élvezetet szereztek a hallgatónak, mint a fürge figurációk, a szenvedély vagy a líra ugyanúgy, mint a virtuozitás.

A 64 éves finn karmester, Jukka-Pekka Saraste korántsem ismeretlen a magyar közönség előtt, járt már Budapesten korábban is – és persze felvételei alapján is elmélyíthettük róla szóló ismereteinket, hiszen világklasszis, akadnak lemezei bőven. Jorma Panula iskolájának (Esa-

Pekka Salonen, Osmo Vänskä, Sakari Oramo, Mikko Franck) neveltje a lelkesen és nagyszerűen játszó Budapesti Fesztiválzenekar segítségével plasztikusan vetítette elénk mind a Korngold-hegedűverseny, mind a Sosztakovics-szimfónia hangzárképét. Vezénylése a Sosztakovics műben tagolt volt és drámai, kontrasztokban és hangsúlyokban gazdag, ennek a muzsikálásnak azonban legfőbb tulajdonsága mégis a pontosság volt. Sokféle szempontból különböztethetünk meg karmestereket, az egyik alapvető ezek közül az, hogy a dirigens fontosnak tartja-e gesztusokban, mimikában, sőt koreografikusan is megjeleníteni a zenei történéseket (tehát mintegy „eljátszani”, „eltáncolni” a művet – nyilvánvalóan nem annyira a zenekar, mint inkább a közönség számára), vagy tartózkodik ezektől az eszközöktől, és szigorúan a zenekarral való szakmai kommunikációra szorítkozva, tárgyilagos instrukciókat ad. Saraste a második csoportba tartozik: fegyelmezetten, pontos mozdulatokkal – de nem személytelenül – dolgozik, vezénylésében minden funkcionál és semmi sem illusztrál. Nála fokozottan érvényes, amit minden igazi karmester esetében elmondhatunk: nem arra kell figyelni, ami látszik, hanem arra, ami hallatszik. Színgazdag és magával ragadó Korngold-, sodró erejű, megrendítő Sosztakovics-produkciót hallottunk.

Adventi szerenád – a **Concerto Budapest** hangversenye, vezényelt **Kovács János** – Zeneakadémia, 2020. december 12.; a **Budapesti Fesztiválzenekar** hangversenye, közreműködött **Baráti Kristóf** (hegedű), vezényelt **Jukka-Pekka Saraste** – Zeneakadémia, 2020. december 13.